

KIBRIS'TA İNKILAPLARA MUHALİF BİR MÜFTÜ: YAKUP CELAL MENZİLCİOĞLU'NUN ATANMASI, İSTİFASI VE BAŞKONSOLOS BURHAN BAN'IN KONUYLA İLGİLİ RAPORU**A MUFTI OPPOSED TO THE REFORMS IN CYPRUS: THE APPOINTMENT AND RESIGNATION OF YAKUP CELAL MENZİLCİOĞLU AND THE REPORT OF CONSUL GENERAL BURHAN BAN****Recep Murat GEÇİKLİ*****Öz**

Kıbrıs, Türk ve Rum toplumları arasında uzun yıllardır devam eden bir anlaşmazlığın merkezinde yer almaktadır. Bu anlaşmazlık, sadece siyasi ve toprak sorunu değil, aynı zamanda kültürel ve dinî bir sorundur. Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumlarının dinî liderleri hem kendi toplumlarının hem de karşı tarafın tutumlarını etkileyen önemli roller oynamışlardır. Bu liderlerden biri de 1950-1951 yıllarında Kıbrıs Müftüsü olan Yakup Celal Menzilioğlu'dur.

Bu çalışma Kıbrıs Müftüsü Yakup Celal Menzilioğlu'nun göreve getirilmesi süreci, tabiiyeti ve görevleri gibi konuları içermektedir. Bu süreçte Kıbrıs İngiliz İdaresi ve Türk Hükümetinin rolü, Kıbrıs Başkonsolosu Burhan Ban'ın değerlendirmeleri ve Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu İcra Organı'nın eleştirileri de bu makalede yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Müftü, İnkılap, Yakup Celal Menzilioğlu, Rapor

Abstract

Cyprus is at the center of a long-standing dispute between the Greek and Turkish communities. This dispute is not only a political and territorial issue, but also a cultural and religious one. Religious leaders of the Turkish and Greek communities in Cyprus have played important roles in influencing the attitudes of both their communities and the other side. One of these religious leaders was Yakup Celal Menzilioğlu, the Mufti of Cyprus in 1950-1951.

This study covers issues such as the process of the appointment of the Mufti of Cyprus Yakup Celal Menzilioğlu, his nationality and duties. The role of the British Administration of Cyprus and the Turkish Government in this process, the evaluations of the Consul General of Cyprus Burhan Ban and the criticisms of the Executive Body of the Federation of Turkish Cypriot Institutions are also included in this article.

Keywords: Cyprus, Mufti, Revolution, Yakup Celal Menzilioğlu, Report

Article Info**Araştırma Makalesi**

Geliş Tarihi: 01/07/2024

Kabul Tarihi: 19/08/2024

Atıf

Geçikli, R. M. (2024). Kıbrıs'ta İnkılaplara Muhalif Bir Müftü: Yakup Celal Menzilioğlu'nun Atanması, İstifası ve Başkonsolos Burhan Ban'ın Konuyla İlgili Raporu. *Anasay*, 29, 1-21.

Research Article

Received: 01/07/2024

Accepted: 19/08/2024

Cite this article as:

Geçikli, R. M. (2024). A mufti opposed to the reforms in Cyprus: The appointment and resignation of Yakup Celal Menzilioğlu and the report of Consul General Burhan Ban. *Anasay*, 29, 1-21.

*Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Erzurum, rmuratgecikli@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-4770-3937>

EXTENDED ABSTRACT

Historically, Cyprus has been a common living space between two communities (Turkish and Greek). When this common living space turned into a center of conflict in a short period of time, it brought along political and cultural problems. The fact that there was a vacuum of authority in the religious sphere on the island revealed the need for this vacuum to be met by the government of the Müstemleke. In Cyprus, Greek and Turkish religious leaders played important roles in influencing the attitudes of both their communities and the other side.

The muftiate, an important religious institution for the Turkish Cypriot community, was abolished by the British administration in 1928. In the 1950s, the British government decided to re-establish this office. However, the authority for the election of the mufti was given to the governor of Cyprus, not to the Turkish community. This was criticized especially by prominent Turkish Cypriots. The colonial administration of Cyprus applied to the Government of the Republic of Turkey in 1951 and requested a mufti on behalf of the Turkish community due to the lack of a person worthy of the office of mufti. The Presidency of Religious Affairs did not refuse this request and appointed Yakup Celal Menzilioğlu. As soon as Yakup Celal Menzilioğlu, a muderris, arrived in Cyprus, he drew the reaction of the islanders with his anti-revolutionary words and behavior.

During his tenure as Mufti of Cyprus, Yakup Celal Menzilioğlu had various problems with both Turks and Greeks. His problems with the Turks stemmed from his attitude towards the Turkish call to prayer and Atatürk's reforms. Although he argued that the Turkish call to prayer was not religiously permissible, he was in favor of the Arabic call to prayer. He also criticized Atatürk's reforms in a negative way and argued that it was a religious command for women to wear the burqa. This attitude of his was met with reaction by the Turkish community in Cyprus.

Yakup Celal Menzilioğlu's problems with the Greek community stemmed from his political role in the Cyprus Question. Opposing the Greeks who advocated the annexation of Cyprus to Greece, Menzilioğlu wanted Cyprus to be annexed to Turkey. In addition to being the religious leader of the Turkish community as the Mufti of Cyprus, he was also trying to be a political leader. For this purpose, he tried to organize, educate and raise awareness of the Turkish community and to resist the Greek oppression during his term as mufti. He also tried to establish close relations with Turkey, to ensure Turkey's involvement in the Cyprus Problem and to defend the rights of the Turkish community. These efforts of Menzilioğlu were met with reaction by the Greek Cypriot community and they saw Menzilioğlu as an enemy who provoked the Turkish community, disrupted Greek-Turkish relations and prevented the annexation of Cyprus to Greece. After his appointment to the island, a report was prepared about Menzilioğlu in a short period of time, and in the report, the activities of Mufti Yakup Celal Menzilioğlu were met with reaction by the public and information was given about his resignation. Consul General Burhan Ban, who prepared the report, stated that the delegation of the Turkish Cypriot Institutions of Northern Cyprus informed him about some developments since April 1951.

Mufti Yakup Celal Menzilioğlu, who evaluated the issue of women's hijab on the basis of religious provisions and Sharia, argued that the call to prayer was an invitation to prayer and stated that if it was read in translated Turkish, the invitation was made; however, the sunnah was not fulfilled. During this process, some columns were published about Menzilioğlu in local newspapers such as Memleket, Halkın Sesi and Hür Söz, and various positive and negative evaluations were made. Especially Memleket newspaper defended Menzilioğlu against other newspapers and emphasized that the allegations against him were baseless and slanderous. This situation also affected the politics of the period, and both the negative opinion of the people of the island about Menzilioğlu and Menzilioğlu's efforts to organize the people against the Greeks caused him to leave Cyprus after a short time. As a result of the developments, Yakup Celal Menzilioğlu resigned on August 23, 1951. This study covers the political process of the Mufti

of Cyprus issue, the election, nationality and duties of the Mufti of Cyprus of the period, Yakup Celal Menzilioğlu.

Giriş

Kıbrıs Türk toplumunun önemli bir kurumu olan müftülük, 1928’de Kıbrıs Sömürge Yönetimi tarafından kaldırılmıştı. Ancak 1950’li yıllarda İngiliz Hükûmeti, müftülük makamını tekrar kurmaya karar verdi. Müftünün seçilmesi için yetkiyi Türk toplumuna değil, Kıbrıs valisine verdi. Bu durum, Kıbrıs Türklerinin ileri gelen isimlerinden Necmi Sağıp Bodamyalızade tarafından eleştirildi. Bodamyalızade, Müslüman olmayan bir valinin müftü atama yetkisinin bütün dünya Müslümanlarının haklarını hiçe saymak anlamına geldiğini ifade etti (An, 2006, s. 436; Çakıcı, 2023, s. 132).

Kıbrıs sömürge yönetimi, Türk toplumu içinde müftülük yapabilecek ehliyetli bir kişinin bulunmadığı gerekçesiyle 1951 yılında Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti’ne başvurarak bir müftü talep etti. Bu istek üzerine Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Reisliği, Yakup Celal Menzilioğlu’nu Şubat 1951’de Kıbrıs’a müftü olarak atadı (Cazımoğlu, 2003, s. 57).

Kıbrıs’ın Önemli Bir Dini Figürü: Yakup Celal Menzilioğlu

Kayıtlarda “*Menteşeli Yakup Efendi*” olarak bilinen Yakup Celal Menzilioğlu, 1879’da Menteşe Sanacağı’nda Ahi Karyeli Fettah Efendi’nin oğlu olarak doğdu. 1902-1903’de Darülfünun Ulum-ı Âliye-i Diniyye Şubesi’ne kaydolmuş ve 1907-1908 eğitim yılında buradan mezun olmuştur (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arşivi, Dârülfünûn Ulûm-ı Şer’iyye Şu‘besi Atık Künye Defteri, nr. 109: 178). Yakup Celal Menzilioğlu, Hanefî Fıkıhı alanında uzmanlaşmış bir müderris olmakla birlikte Mekteb-i Nüvvab ve Medresetü’l-Kuzât gibi yüksek dereceli okulları tamamladıktan sonra Sahn ve Mütahassisin medreselerinde ders vermiştir. 1907’den itibaren İstanbul ilmiye teşkilatında çeşitli görevler üstlenmiş, Fetva Emaneti Muavinliği’nden sonra İlamât-ı Şeriyye Müdürlüğüne yükselmiştir. Bu görevi, kaldırılana kadar devam ettirmiş, 1916-1919 yılları arasında da Ramazan ayında Padişah huzurunda yapılan tefsir derslerine katılmıştır (Mardin, 1951, s. 5-6).^{*} Yakup C. Menzilioğlu, Cumhuriyet’in ilk yıllarında avukatlık ve çiftçilik yapmış, 1951’de Kıbrıs Müftüsü olmuş; ancak bu görevinde altı ay bile kalamamış ve sonra istifa etmiştir (Ocak, 2006, s. 39-69).

1949’da bu makamdan emekliye ayrılan Hürremzade Hakkı Efendi’den sonra Ada’ya müftü olarak atanan (Türk, 2020, s.88) Yakup Celal Menzilioğlu, Atatürk devrim aleyhtarı sözleri ve davranışlarıyla ada halkının tepkisini çekerek, kısa süre sonra adadan ayrılmak zorunda kalmıştır. (Cazımoğlu, 2003, s. 57). R. Raif Denктаş, Yakup C. Menzilioğlu’nu saygıyla anarken onun Kıbrıs’ın Atatürkçü çizgisine uyum sağlayamadığını şu cümleleriyle dile getirmiştir: “yaşlı muhterem bir kimseydi, fakat Kıbrıs’ın Atatürkçü zeminine intibak edemedi” (Denктаş, 1997, s. 94).

Yakup Celal Menzilioğlu, Kıbrıs Müftüsü olarak görev yaptığı süre boyunca hem Türk hem de Rumlarla çeşitli sorunlar yaşadı. Türklerle olan sorunları, onun Türkçe ezan ve Atatürk inkilâplarına karşı tutumundan kaynaklanıyordu. (Nesim, 1987: 294). Yakup Celal Menzilioğlu Kıbrıs’ta okunan Türkçe ezanın dinen caiz olmadığını savunuyor ve

^{*} Bu dersler 1759’da Sultan Üçüncü Mustafa Dönemi’nden itibaren yapılmaya başlanmıştır.

Arapça ezan okunmasını istiyordu. Ayrıca, Atatürk'ün yaptığı devrimleri olumsuz bir şekilde eleştiriyor ve kadınların çarşaf giymesi gerektiğini ifade ediyordu. (<https://www.yeniduzen.com/kibris-turkce-ezan-ve-nazim-hoca-19-17311yy.htm/>)
Erişim Tarihi: 15.03.2024)

Menzilcioğlu'nun bu tutumu, Kıbrıs'taki Türk toplumunun büyük bir bölümü tarafından tepkiyle karşılandı. Ona karşı çıkanlar, onun “*gerici, bağınaz ve yobaz*”, Türk milletinin çağdaşlaşma çabalarına engel olduğunu, Türkçe ezanın dinen sakıncalı olmadığını, Atatürk'ün de Türk milletinin kurtarıcısı ve önderi olduğunu savunuyorlardı (*Halkın Sesi*, 15 Mayıs 1951, s. 1).

Yakup Celal Menzilcioğlu'na karşı çıkanlar arasında, “*Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu, Kıbrıs Milli Türk Birliği, Kıbrıs Türk Öğretmenler Birliği, Kıbrıs Türk Gençlik Teşkilatı, Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği, Kıbrıs Türk Kadınlar Birliği*” gibi kuruluşlar vardı. Yakup Celal Menzilcioğlu'na karşı yapılan protesto gösterileri, mitingler, bildirimler, yazılar ve karikatürler, onun görev süresince devam etti (BCA, 534/37381-150276-35; Çakıcı, 2023, s. 131; Aksaygın, 2015, s. 41).

Muğla avukatlarından olan Müderris Yakup Celal Menzilcioğlu'nun Rum toplumuyla olan sorunları ise onun Kıbrıs Sorunu'ndaki siyasi rolünden kaynaklanıyordu. Menzilcioğlu, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını savunan Rumların karşısında, Kıbrıs'ın Türkiye'ye bağlanmasını isteyen Türklerin yanında yer alıyordu. Ayrıca Kıbrıs Müftüsü olarak, Türk toplumunun hem dinî hem siyasi lideri olmaya çalışıyordu. Bu amaçla Türk toplumunu örgütlemeye, eğitmeye, bilinçlendirmeye ve Rum baskısına karşı koymaya çalıştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Menzilcioğlu, Türkiye ile yakın ilişkiler kurarak, Türkiye'nin Kıbrıs Sorunu'na müdahil olmasını sağlamaya ve Türk toplumunun haklarını savunmaya çaba göstermiştir. Menzilcioğlu'nun bu faaliyetleri, Rum toplumu tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Rumlar, Menzilcioğlu'nu, Türk toplumunu kışkırtan, Rum-Türk ilişkilerini bozan, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını engelleyen bir düşman olarak görüyorlardı. Menzilcioğlu'na karşı çeşitli saldırılar düzenliyor, onun görevden alınmasını veya sınır dışı edilmesini istiyorlardı (Çakıcı, 2023, s. 131; Aksaygın, 2015, s. 68).

1- KIBRIS'TA MÜFTÜLÜK GÖREVİ VE İNGİLTERE BÜYÜKELÇİLİĞİ MUHTIRASI

15 Haziran 1950 tarihli İngiltere Büyükelçiliği muhtirasında, Kıbrıs Adası'nın Türk cemaati tarafından dile getirilen talepleri ele almak amacıyla Ada Hükümeti'nin Müftülük görevini yeniden canlandırmayı düşündüğü ifade edilmekteydi. Ancak, Adada bu görev için uygun bir adayın bulunmadığı da belirtilmişti. Bu nedenle, Türk Hükümetinin onayının alınması şartıyla, Ada Hükümeti, İngiltere Büyükelçiliği aracılığıyla Türkiye'de bir aday aramak isteğini dile getirmişti. Ayrıca, yetkili Türk makamlarının bu konuda göstereceği kolaylıklara teşekkür edileceği vurgulanıyordu. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 534/37381-150276-78).

Bu muhtıra, Kıbrıs adasının siyasi ve dini konularının hassas bir şekilde ele alındığı bir dönemde kaleme alınmıştı. İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki yönetimi hem Türk hem de Rum cemaatleri arasında gerilimlere yol açmıştı. Muhtıradaki ana nokta, Ada Hükümeti'nin Müftülük görevini yeniden ihya etmek istemesidir. Müftülük, İslam topluluklarında dini liderlik ve hukuki konularda danışmanlık yapma görevini üstlenir.

Ancak adada uygun bir Müftü adayının bulunmaması, Ada Hükûmeti Türkiye'de bir aday aramaya yönlendirmiştir. Türk Hükûmeti'nin onayı alınması gerekliliği, Kıbrıs Sorunu'nun diplomatik boyutunu vurgulamaktadır. İngiltere Büyükelçiliği aracılığıyla Türkiye'de bir aday arama talebi, iki ülke arasındaki ilişkilerin karmaşıklığını yansıtmaktadır. Bu muhtıra, Kıbrıs Sorunu'nun tarihini ve İngiltere-Türkiye ilişkilerini anlamak için önemlidir. Aynı zamanda, dinî liderlik ve hukuki konularda Müftülük görevinin nasıl ele alındığını da göstermektedir (BCA, 534/37381-150276-78).

Ada'da 1928'de Müftülüğün kaldırılmasıyla yerine getirilen Fetva Eminliği görevine uygun bir kişinin atanması konusunda 1947 yılı sonlarında Kıbrıs Konsolosluğu aracılığıyla yapılan başvuruya Diyanet İşleri Başkanlığının böyle bir kişiyle ilgilenemeyeceği yanıtı verilmiştir. Ancak, böyle bir örneğin varlığına rağmen Bakanlık, Kıbrıs Türk cemaatinin bu talebini, 1951 yılında üzerinde durulmaya değer bulmaktadır. Eğer bu konunun olumlu bir şekilde sonuçlandırılması prensip olarak uygun görülürse ehliyetli bir kişinin hükûmetin de isteği doğrultusunda Ada vatandaşlığına geçirilerek bahsedilen görevi üstlenmesi mümkün olabilecekti. Bu nedenle, bu konudaki talimatların belirlenmesi ve çözülmesi için Bakanlıkça gerekli düzenlemelerin yapılmasına izin verilmesi istenmekteydi (BCA, 534/37381-150276-78). Bu muhtıra tarihsel ve siyasi bağlam göz önünde bulundurulduğunda Kıbrıs'ta Müftülük görevine atanacak bir kişi konusunda resmî bir tutumun ifadesidir. Bu, o dönemin politik ve toplumsal dinamiklerini anlamak için önemlidir.

2- KIBRIS MÜFTÜLÜK SORUNU VE DİPLOMATİK ÇABALAR

19 Haziran 1950'de müftülük sorununun çözüme kavuşturulması için Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ile görüşmeye gelen Basın, Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü memuru Kıbrıslı Mehmet Ali Pamir ve Hava Kuvvetleri'nde görevli Kıbrıslı Fikret Alasya beyler bu görüşmede, Kıbrıs Müftüsü sorunu ve Kıbrıs'ı ilgilendiren diğer bazı konular hakkında uzun uzadıya konuştu. Bu görüşmede ana noktalar şunlardı:

a) Müftü Sorunu

Müftülük, Kıbrıs için son derece önemlidir. İngilizler, geçmişte Kıbrıs'taki Türk Cemaatini ihmal etmişken, şimdi Rumların iddiaları karşısında bu Cemaati bir "*karşı denge*" olarak kullanmak istemektedirler. Bu nedenle bir müftü atanması, cemaatin uzun süredir dile getirdiği isteği karşılamak anlamına gelmektedir.

b) Rum Cemaati ve Güç Dengesi

Rum Cemaati'nin en büyük dayanağını Rum Patriği oluşturuyorsa Türk Cemaati de aynı gücü ve birliği müftüden alabilirdi. Bu nedenle müftülük makamının kurulması ve bu makama güçlü bir Müftü atanması büyük önem taşımaktaydı.

c) Müftünün Seçimi

Atanacak müftünün Kıbrıs'taki Türkler arasından seçilmesi zor olabilirdi. Kıbrıslılar arasındaki çekişmeler de göz önünde bulundurulduğunda İngilizler müftünün Türkiye'den atanması gerektiğini düşünmekteydi. Ayrıca, Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye olan bağlılığı da bu tercihi desteklemekteydi.

d) Müftünün Tabiiyeti

Bu konuda ise bir yabancının Kıbrıs tabiiyetine geçebilmesi için 5 yıl boyunca Kıbrıs'ta ikamet etmesi gerektiği belirtiliyordu. Bu konuda Kıbrıs mevzuatında benzer

bir hızlı yolun olup olmadığı bilinmiyordu. Müftünün Türk tabiiyetinde olmasının yukarıdaki sebeplerden dolayı uygun olacağı ve İngilizlerin de aynı görüşte oldukları ifade edilmekteydi.

Görüşme sırasında; Bakan Fuat Köprülü her bakımdan “*tatminkâr ve seçkin*” bir aday göstermek üzere fikirlerini paylaştı. Müftü sorununun sonraki Şeker Bayramı'ndan önce çözülmesinin muhtemel olduğu ve bunun da Kıbrıs'ın iç durumu için büyük fayda sağlayacağı ifade edilmekteydi. Çünkü Şeyh Nazım Kıbrisi[†] adında bir “*mürteci*” çıkararak ve Kıbrıs'taki Müslümanları, “*Türk Kanun-u Medeni*”sine benzeyen “*Aile Kanunu*”na karşı olumsuz bir tavır almaya ve bazı aşırı görüşlerde bulunmaya teşvik ediyordu. Bu adamın etkilerine karşı gelecek müftünün atanmasının bile bu sorunun çözümünde yeterli olacağını düşünüyorlardı. İngilizlerin güvendiği ve Kıbrıslıların saygısını kazanan Şurayı Devlet üyesi Halit Bey de Müftü işi için ilgili makamlarla iletişim kurmak üzere Türkiye'ye gelmeyi planlamaktaydı. Onu, Kıbrıs Valisi gönderecekti (BCA, 534/37381-150276-76)

3- KIBRIS'TA MÜFTÜLÜK MAKAMI'NIN YENİDEN FAALİYETE GEÇİRİLMESİ İÇİN ATAMA TALEBİ VE ADAY SEÇİMİ

Dışişleri Bakanlığında Diyanet İşleri Başkanlığına 3 Temmuz 1950'de gönderilen bir yazıda, Kıbrıs'ta daha önce var olan ancak kapatılan müftülük makamının yeniden faaliyete geçirilmesi gerektiği belirtilmekteydi. Kıbrıs'taki Müslüman cemaatinin ısrarlı talepleri nedeniyle İngiltere Hükûmeti bu kararı almıştı. Bu “*itibarlı makamı*” işgal etmek üzere Türkiye'den bir kişinin atanması isteniyordu. Seçilecek kişi, o gün için üç yıl boyunca bu göreve tayin edilecekti. Türk Hükûmeti ise İngiltere Hükûmeti'nin talebinin uygun olduğu kararına varmıştı. Bu görevi yerine getirebilecek ve kabul edecek bir Türk uzmanın seçilmesi gerekiyordu. Bu doğrultuda Kıbrıs İcra-i Konseyi Üyesi Halit Bey, Kıbrıs Valiliği tarafından Ankara'ya gönderilecekti. Bu görevi üstlenecek kişinin “*kiyasetli, dirayetli, siyasi bilgisi olan*” ve modern anlamda “*hakiki dinî terbiye sahibi*” olması gerekliydi. Ayrıca dış politikada Türkiye'nin çıkarları açısından bu niteliklere sahip olması gerekmektedir. Dolayısıyla bu özelliklere sahip kişiler arasından en uygun olanın, Halit Bey'in de dâhil olduğu bir veya birkaç kişinin seçilmesi ve bu konuda Dışişleri Bakanlığının bilgilendirilmesi talep edilmekteydi (BCA, 534/37381-150276-76).

Kıbrıs'taki müftülük sorunu hakkında İngiliz Basın Yayın Genel Müdürlüğü, konuyla ilgili 4 Ekim 1950'de şu değerlendirmede bulunmaktaydı: “*Geçtiğimiz Haziran ayında Türk Hükümeti, Müftülük makamı konusunda Kıbrıs'taki Türk toplumu için bir adayın seçilmesine yardımcı olmayı kabul etti. Bu olay Kıbrıs'ta dini liderlik pozisyonlarının belirlenmesi açısından önemlidir. Vali Konseyi'nin bir üyesi, adaylarla görüşmek üzere Kıbrıs'a gitti. Ancak, Diyanet İşleri Başkanı'nın yardımına rağmen sadece bir aday kendini gösterdi. Bu aday, gitmeye istekli görünüyordu; ancak hemen bir karar veremedi. Diyanet İşleri Başkanı, ilk adayın gidememesi durumunda başka adaylar*

[†] Kadiri Tarikatı kurucusudur. İstanbul Üniversitesi Kimya Fakültesi'nde eğitim gören Kıbrisi, Şam'da Şeyh Abdullah Dağıstani'nin yanına giderek burada onun müridi oldu. 1945'ten sonra Kıbrıs'a ailesi ile birlikte yerleşen Kıbrisi burada Kadiri Tarikatı Şeyh olarak çeşitli faaliyetlerde bulundu. (<http://www.istev.org/HaberDetay.aspx?p=%C5%9EEYH%20NAZIM%20KIBRIS% C4%B0%20HAZR ETLER% C4%B0%20EBED% C4%B0YETE%20Y% C3%9CR% C3%9CD% C3%9C.&ID=23/> E.T: 21.03.2024)

bulma sözü verdi. Ancak konuyla ilgili başka bir haber alınamamıştır ve Kıbrıs Hükümeti şimdi durumun ne olduğunu sormaktadır”. (BCA, 534/37381-150276-58). Yaşanan gelişmeler Kıbrıs’taki dini liderlik sürecinin karmaşıklığını ve aday seçimlerinin nasıl yönetildiğini anlamak için önemliydi.

4- KIBRIS'TA İSLAM DİN VARLIĞININ İHYA EDİLMESİ: MÜFTÜLÜĞÜN GÖREV VE SORUMLULUKLARI

5 Temmuz 1950 tarihli *İstiklal (Lefkoşa)* gazetesinde “Müftülük Seçimle olmayacaktır. Bu maksat için Ankara’da temaslar yapılıyor” başlıklı haber yazısında; Yerli Türk Cemaati’nin istekleri üzerine, Hükümet’in Türkler zamanından 1929’a kadar burada var olan müftülük makamını tekrar canlandırmayı düşündüğü belirtilmekteydi. Türk İşleri Komisyonu’nun son raporunda, bu amaca ulaşmak için çözüm yolları önerilse de bunların uygulanmasında birçok zorluk bulunuyordu. Müftünün resmi olarak atanabilmesi için uygun bir temsil mekanizması kurulması konusunda kesin bir umut yoktu ve bu makam için o gün için uygun görülen yerel bir aday bile bulunmamaktaydı. Yukarıda açıklanan ve iki ya da üç yıl sürebilecek olan bu durumda, Türk İşleri Komisyonu Başkanı ve Vali’nin onayıyla Türkiye’de bulunan yetenekli kişilerden bir Müftü atanması uygun görülmüştü. Bu nedenle Ankara’da bulunan İngiliz Sefiri, aşağıdaki şartlara uygun olarak Kıbrıs’taki müftülük makamı için Vali adına bir aday seçme konusunda yardım istemek üzere Türkiye’deki ilgili makamları davet etmişti. İcraat Meclisi üyesi M. Halid Bey, yakın zamanda Ankara’yı ziyaret ederek müftü aday hakkında tavsiyelerde bulunacaktı. (*İstiklal*, 5 Temmuz 1950, s. 1)

Müftünün ilk vazifesi, Kıbrıs’ta İslâm din varlığını tekrar ihya etmek olacak ve gerek mahalli gerekse uluslararası her türlü siyasi faaliyetten kaçınmak da aynı derecede tayininin ilk şartı olacaktı. Müftünün genel hatlarıyla görevleri şunlardan ibaretti:

- 1- Mahalli imam kadrosunu tensik ve talim etmek.
- 2- Dinî konularda İslâm cemaatine nasihat vermek.
- 3- Mahalli kanunlar tahtında bir karara varılamayan dinî konularda fetva vermek.
- 4- Vaizler için verilen ianelerin, sadaka ve zekâtın tevzi’ni idare etmek.
- 5- Camilerde vaaz etmek isteyen vaizlere icazet vermek.
- 6- Bizzat va’zü nasihat etmek.

7- İslâm din işleri hakkında Hükûmete fikir vermek. (*İstiklal*, 5 Temmuz 1950, s. 1). Bu vasıflar mahalli imam ve müftülerin toplum içindeki önemli rolünü vurgulamaktaydı. Dinî hizmetlerin etkin bir şekilde yürütülmesi için bu görevlilerin bilgi, yetenek ve sorumluluk sahibi olmaları gerekmektedir.

Tayin işlemi Vali tarafından onaylanacaktı. Vakıfların yönetimini üstlenen Evkaf Teşkilâtı’nın gelirlerinin bir bölümünü oluşturan vakıf gelirleri Evkaf sandığından ödenecekti. İslâm cemaatinin dinî lideri, sağlık durumunun elverişsiz olması nedeniyle bir aydan beri istifa etmek istemekteydi. Müftünün atanmasıyla Fetva Emni Hürremzade’nin istifası kabul edilecekti (*İstiklal*, 5 Temmuz 1950).

Aynı tarihli *Cyprus Mail* gazetesinde ise bu haber “Kıbrıslı Türklere Yeniden Müftü Atanacak: Türkiye’den Gelecek Müftü Siyaset Yapmaması Şartıyla Atanacak” başlığıyla verilmekteydi. Habere göre; Türklerden gelen taleplere yanıt olarak Hükümet, Türk

döneminden 1929 yılına kadar burada var olan müftülük makamını yeniden canlandırmayı düşündüğü belirtilmekteydi. Türk Afet Komitesi'nin son raporunun Dördüncü Bölümü'nde bu amaca ulaşmak için önlemler öneriliyor. Ancak bunların kabul edilmesinin önünde çeşitli zorluklar bulunuyordu. Özellikle, Müftü seçiminin resmî olarak yapılabileceği bir temsil mekanizmasının kurulması konusunda net bir beklenti olmadığı ifade ediliyordu. Ayrıca şu anda bu makam için uygun görülen yerel bir aday da bulunmadığı söyleniyordu. Türk İşleri Komisyonu Başkanı ile yapılan istişareler sonucunda, Vali'nin de onayıyla sonraki iki ya da üç yıl boyunca devam etmesi muhtemel olan koşullar altında, geçici bir tedbir olarak, Türkiye'deki nitelikli kişiler arasından bir Müftü atanmasının uygun olacağı sonucuna varıldığı bildiriliyordu (*Cyprus Mail*, 5 Temmuz 1950, s. 1).

Türkiye'deki ilgili makamlar, Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi tarafından Vali adına, aşağıda belirtilen şartlarda üç yıllık bir süre için Kıbrıs'taki müftülük makamına bir aday seçmesine yardımcı olmaya davet edilmişti. İcra Konseyi Üyesi M. Halid Bey'in, seçim konusunda tavsiyelerde bulunmak üzere Ankara'yı ziyaret etmek üzere olduğu da verilen bilgiler arasındaydı. Müftünün ilk görevi, Kıbrıs'taki dini hayatını canlandırmak ve aynı şekilde hem yerel hem de uluslararası her türlü siyasi faaliyetten kaçınması da atanmasının ilk şartı olacaktı. Özel görevleri kısaca şunlardan ibaretti: Yerel imam derneklerini organize etmek, eğitmek ve denetlemek; Müslüman toplumuna dinî konularda danışmanlık yapmak; yerel mevzuat çerçevesinde belirlenemeyen dinî konularda fetvalar yayınlamaktı. Ayrıca sadaka, zekât ve vaizler için yapılan yardımların dağıtımını yönetmek; camilerde vaaz vermek isteyen vaizlere ruhsat vermek ve Müslümanların dinî işleri konusunda Hükûmete danışmanlık yapmak da vardı (*Cyprus Mail*, 5 Temmuz 1950).

5- KIBRIS KONSOLosu FUAT BAYRAMOĞLU'NUN KOnU İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELERİ

Kıbrıs Konsolosu Fuat Bayramoğlu tarafından 6 Temmuz 1950'de Dışişleri Bakanlığına gönderilen resmî bir yazıda konu ile ilgili ayrıntılar verilmekteydi. Buna göre Kıbrıs Müftülük makamı, 1928 yılında Hükûmet tarafından 12 yıl boyunca boş bırakılmıştı. Ancak Türk İşleri Komisyonu'nun raporunda bu makamın yeniden ihdas edilmesi arzu edilmekteydi. Bu doğrultuda, Türkiye'den bir zatın mukavele ile getirilerek bu makamın doldurulması planlanmaktaydı. Ankara'daki İngiltere Büyükelçisi ile Yüksek Bakanlıkları arasında bu konuda yapılan görüşmeler sonucunda, Türkçe ve İngilizce gazetelerde yayınlanan yazılara dair bilgiler de sunulmuştu (BCA, 534/37381-150276-70).

Fuat Bayramoğlu Komisyon Başkanı Hâkim Zekâi Bey ile daha önce görüştüğü, müftünün seçimle belirlenmesi prensibine rağmen seçim geleneklerinin ve kurallarının gelişmesi ve bu görevi liyakatle yerine getirebilecek bir kişinin yetişmesine kadarki süreçte Müstemleke Hükûmeti'nin onayıyla Türkiye'den bir müftünün getirilmesine karar verildiği ifade edilmekteydi. Bu konuda çalışmalar yapmak üzere İcraat Meclisi Türk üyelerinden Halit Bey görevlendirilmişti. Türk Hükûmeti'nin yardım ve kolaylık sağlaması için İngiltere Büyükelçisi ile Bakanlıklar arasında girişimlerde bulunulduğu da verilen bilgiler arasındaydı. Ancak konunun henüz sonuçlanmadığı ve Ada Müslümanlarının müftünün Ramazan ayında Kıbrıs'ta olmasını ve Bayram'a yetişmesini beledikleri vurgulanmaktaydı. Halit Bey, müftü ile anlaşma yapmak üzere Ankara'ya

gönderilmişti. Kendisi Kıbrıs Türk ileri gelenleri arasında en güvenilir isimlerin başında gelmekteydi (BCA, 534/37381-150276-70).

Fuat Bey, yazının devamında şunları vurguluyordu: “...Müftü, Kıbrıs Türk cemaatinin milli ve dinî lider olarak gördükleri Rumların Baş despotlarına muadil bir kişi olacaktır. Aralarındaki birliği kurmak ve korumak, tavsiyelerde bulunmak ve cemaati geliştirmek açısından liyakatli bir müftünün Kıbrıs Türklerine sağlayacağı faydalar ve yapacağı iyilikler çok büyük olabilir. Yüksek Bakanlığın bu konudaki düşünceleri maalesef bilinmediği için bu konuda beyanda bulunmamaktayım. Kanaatime göre, iyi yetiştirilmiş ve milliyetçi olan Rum papaz ve despotlara karşı, hoca ve müftülerin standardının da yüksek olması uygun olacaktır. Gelecekteki müftünün dini bilgisinin yanı sıra, teşkilatçı ve milliyetçi olması, aynı zamanda nazım bir rol oynayabilecek niteliklere sahip olması gerekmektedir”. Yukarıda bahsedilen Halit Bey’in 6 Temmuz’da uçakla Ankara’ya hareket ettiği de verilen bilgiler arasındaydı (BCA, 534/37381-150276-70). Kıbrıs’taki Rum cemaatinin liderleriyle daha iyi iletişim kurmak, aralarındaki ilişkiyi güçlendirmek ve topluluklar arasında uyumu sağlamak amacıyla seçilecek müftünün de Rum papazlarıyla benzer niteliklere sahip olması isteniyordu.

Fuat Bey tarafından 14 Ağustos 1950 tarihli diğer bir yazıda ise verilen talimatlara uygun olarak, Halit Bey ile görüşüğünü, müftü adayı Urfalı Mahmut Kamil Bey’den konuyla ilgili olumlu ya da olumsuz bir cevap alamadığını dile getiriyordu. Bu nedenle de Diyanet İşleri’nde konuyu takip eden yetkiliye bir mektup daha yazdığını belirtmekteydi. Ayrıca Konsolosluk tarafından yapılacak bir yardımın olmadığını, gösterilen ilgiye teşekkürlerini ilettiğini, yeni bir durum ortaya çıktığında bilgi verileceğini de ifade ediyordu. Müftülük, şu an Kıbrıs Valisi tarafından atanmış bir memuriyet olarak kabul edilmekte ve bu nedenle Türklerin itiraz ve eleştirilerine neden olduğu ileri sürülüyordu. Ayrıca buradaki Türk cemaatinin başkanı olacak olan müftü, Türk Konsolosluguyla olan ilişkileri bakımından başkanlarına verilecek talimatların beklendiği de vurgulanıyordu (BCA, 534/37381-150276-67). 14 Eylül tarihli bir diğer belgede ise Dışişleri Bakanlığı tarafından Kıbrıs Konsoloslugu’na gönderilen bir yazıda Kıbrıs Müftülüğüne tayin işlemi gerçekleştirilen Mahmut Kamil Bey’in Hac vazifesini yaptığı, o dönene kadar Kıbrıs’a müftü gönderilmesinin zorunlu olması hâlinde yerine başka birisinin görevlendirilebileceği ifade ediliyordu (BCA, 534/37381-150276-62).

6- KIBRIS İNGİLİZ İDARESİ VE TÜRK HÜKÛMETİNİN ROLÜ: YAKUP CELAL MENZİLCİOĞLU’NUN ATANMASI, İSTİFASI VE BAŞKONSOLOS BURHAN BAN’IN KONUUYLA İLGİLİ RAPORU

Kıbrıs müftüsü sorunu, sonraki süreçte devam etse de 1951’de müftülüğe Yakup Celal Menzilioğlu atandı. İngiltere Büyükelçisi Noel Charles tarafından 27 Mart 1951 tarihinde Dışişleri Bakanlığı’na gönderilen tebrik telgrafında Büyükelçi Charles, şunları belirtiyordu: “...5 Mart 1951 tarihli ve 1021/1/14/51 sayılı mektubu almak, benim için büyük bir onurdu. Mektupta Ekselansları, Kıbrıs Adası Valisi’nin teşekkürlerini iletme nezaketini göstermişti. Aynı zamanda, Ada’ya bir Müftü seçilmesinde Türkiye Hükümeti tarafından sağlanan yardımdan dolayı kendi teşekkürlerini de eklemişlerdi. Bu nazık bildirim için Ekselanslarına teşekkür ederken, yeni Müftünün Kıbrıs’ın ve adadaki Müslüman toplumunun iyiliği için kendisine tevdi edilen görevde başarılı olması yönündeki en içten dileklerimi ifade etmek isterim. Lütfen en içten saygılarımın teminatını kabul buyurunuz efendim” (BCA, 534/37381-150276-44).

Ancak 1951'de olumsuz bir gelişme yaşandı ve Yakup Celal Menzilioğlu aynı yıl istifa etti. İstifası, 9 Nisan 1951 tarihli resmî yazıda da belirtilmekte ve basına yansıdığına dair haberler hakkında bilgi verilmekteydi (BCA, 534/37381-150276-12). Bu istifanın nedenini, Yakup Celal Menzilioğlu'nun 18 Nisan 1951'de *İstiklal* gazetesinde: “*Adadaki İmam ve Müezzinlere Tamimi*” yayımlanan yazıda anlamak mümkün olacaktı. † Bu tamimde şunlar belirtilmekteydi: “*Farz olan namazların vakitlerini bildirmek için sünnet-i hüda ve şeairi İslâmiyeden bulunan Ezan-ı Şerifin aslı Peygamberide mesnu olduğu veçhile (aslı) üzere aynı kelimat ile okunması lazımdır. Başka lisan ile okunmasına cevazı şer-i bulunmamasına binaen ezanın (asri risalette, okunduğu gibi okunması bilimum imam ve müezzin efendilerin malûmu olmak üzere ehemmiyetle beyan olunur*” (*İstiklal*, 18 Nisan 1951)

İstiklal gazetesi, *Halkın Sesi* gazetesinin Yakup Celal Menzilioğlu'nun bu tamimi karşısında müftülük makamının verdiği emirlere aykırı hareket edildiğini yazmaktaydı. Buna karşılık *İstiklal* gazetesinde, şu değerlendirme yapılmaktaydı: “...*Halkın Sesi gazetesi bu yazısıyla müftülük makamının emirlerine itaat olunmamasına halkı tahrik etmiş olmuyor mu? Halkın Sesi'nin kabil neşriyatına resmi makamların nazarı dikkatini celb ederiz*” (*İstiklal*, 18 Nisan 1951)

Konuyla ilgili olarak Kıbrıs Türk Konsolosluğu tarafından Dışişleri Bakanlığına bir rapor gönderildi. Başkonsolos Burhan Ban tarafından gönderilen raporda; Müftü Yakup Celal Menzilioğlu'nun yaptığı faaliyetlerin halk tarafından tepkiyle karşılandığı ve istifası hakkında bilgi verilmekteydi. Burhan Ban, Kuzey Kıbrıs Türk Kurumları Heyetinin kendisine nisan ayından itibaren bazı gelişmeleri aktardığını şöyle belirtmekteydi:

“1- *Kıbrıs Türkleri, Cumhuriyetin teessüsünden beri Türkiye'deki bütün inkılâpları adım adım takip etmiş, kültür sahalarındaki gelişmeleri, milli eğitim davasındaki yenilikleri benimsemiş ve cemiyet hayatındaki medeni inkişafalara ayak uydurmuştur,*

2- *Türk Lisesi'nin bir Türk vatandaşı Müdür tarafından idaresine ve öğretmenler heyetine Türk vatandaşı öğretmenlerin katılmasına muvaffak olmuştur.*

3- *Halkı cehalete ve koyu bir taassuba sevk etmek suretiyle medeni hamlelere engel teşkil eden bir Müftünün faaliyet sahasından çekilmesi sağlanmıştır.*

4- *Mutaassıp Müftü yerine idare ve siyaseti din işlerinden tefrik etmiş olan Türkiye'den bir Müftünün getirilmesi temin edilmiştir.*

5- *Türk Medeni Kanunundaki Aile Hukuku ele alınarak hazırlanan “Türk Aile Kanunu” uzun ve yorucu çalışmalardan sonra, mahalli hükümetçe kabul edilmiş ve tatbik tarihinin tespiti Valiye bırakılmış bir hale getirilmiştir*” (BCA, 534/37381-150276-62).

Heyetin verdiği bu ayrıntılardan sonra söz tekrar Müftü Yakup Celal Menzilioğlu'na geldi. Yeni Müftü, ezanın Türkçe okutulmamasını telkin etmekte ve kadınların dinen emredilen şekilde tesettüre riayet etmeleri gerektiğini savunmaktaydı. Bu yönde verdiği vaizler, medeni cemiyet hayatının din kurallarına aykırı gösterilmesiydi. Kıbrıs gençliği ve münevver Türk cemaati, bu durumu bir irtica hareketinin başlangıcı olarak gördü. Bu nedenle, endişeleri heyet tarafından önemle belirtilmiş ve bu durumun müftüye samimi bir şekilde iletilmesi için konsolosluktan

† Bu dönemde Kıbrıs'ta da Türkiye'de olduğu gibi Türkçe ezan uygulaması mevcuttu.

yardım istenmiştir. Gelen cevapta konunun “nezaketine” temas edilmiş ve Konsoloslğun yetkisi dışında kalan bu işin, müftü ile aralarında bir anlaşma yapılarak söz konusu sorunun çözülmesi daha münasip olduğu vurgulanmıştı (BCA, 534/37381-150276-62). Burada Kıbrıs'ta yaşanan dini ve toplumsal değişimler anlatılmaktaydı. Yeni müftünün “irticai” olarak adlandırılan yaklaşımı Kıbrıslı genç nesil ve aydınlar arasında tartışmalara yol açmıştı. Konsoloslğun bu konuda nasıl bir rol oynadığı da dikkate değerdi. Burhan Ban sonrasında yaşadığı gelişmeleri şu ifadeleriyle anlatıyordu:

“Birkaç gün sonra tekrar ziyaretime gelen heyet azasından ikisi, muhtelif meslek erbabından sekiz kişilik bir heyetin Müftüyü ziyaretlerinin beklenen neticeyi vermediğini ve fikirlerinin Müftüyü sınırlendirdiğini bildirmişler ve bir irşat beklerken taassuba doğru bir gidişi görmekten mütevellit teessürlerini eseferleriyle ilave etmişlerdir.

Filhakika Müftünün camilerde vaaz ederken kendisini ziyaret eden bazı kişilerin dinsizliklerinden her fırsatta bahsettiği, buraya bir inkılâp hocası olarak değil bir din mürişidi olarak gelmiş olduğunu ileri sürdüğünü muhtelif kimselerden dinlemiştir.

İki gün evvel ziyaretime gelen Müftü de, heyetin ziyaretinden ve azaların mütalaalarından şikâyet etmiş ve Valiye istida verip kendisini seçen ve tayin eden makamlar tarafından vazifesine nihayet verilebileceğini Heyete söylemiş olduğunu ilave etmiştir” (BCA, 534/37381-150276-62).

Kadınların tesettüründe dini hükümleri ve şeriatı esas alan Müftü Yakup Celal Menzilioğlu, ezanın namaza davet olduğunu, tercüme olan Türkçesi ile okunması durumunda davetin yapıldığı; ancak sünnetin yerine getirilmediğini savunmaktaydı. Ezan konusu ile ilgili olarak “Kıbrıs Müftüsü Sayın Yakup Celal Menzilioğlunun Adadaki İmam ve Müezzinlere Tamimi” başlığı altında *İstiklal* gazetesinin 18 Nisan 1951 tarihli nüshasında çıkan yazı da Burhan Ban tarafından Dışişleri Bakanlığı'na sunulmuştu. Bu tamim, 31 Mart 1951 tarihinde yayımlanmıştı. Buna göre Türkçe ezan okunması için öncelikle müftülük tarafından imam ve müezzinlere bilgi verilmiş olduğundan dolayı bunun gönderilmesi, tavsiye üzerine uygun görülmemişti. Ayrıca Türk cemaatinin isteği üzerine Türkiye'den seçilmiş olan müftünün idare sisteminin gün geçtikçe “hoşa gitmeyen bir hal” almakta olduğu ve bunun Ada'daki Türk cemaati arasında ikilik doğuracak mahiyette gelişmeye müsait bulunduğu vurgulanmaktaydı. (BCA, 534/37381-150276-62). Diğer taraftan Demokrat Parti'nin Kıbrıs Sorunu'nda Türklerin haklarını savunma politikasına katkıda bulunduğu göz ardı edilemezdi. Çünkü Demokrat Parti, Kıbrıs Sorunu'nda Türklerin haklarını savunmak için Kıbrıs Türk Cemaatine destek vermekteydi (Ağun, 1997, s. 95; Zahariadis, Alp, 1979, s. 82).

Kıbrıs'ta yaşanan Müftü sorununun arka planında DP içerisinde yer alan büyük toprak sahipleri, tüccar, dindar ve tarikat mensuplarının da etkisi vardı. (Oktar, Varlı, 2010: 6) Parti, bu kesimlerin taleplerini karşılamak için Türkçe ezanı kaldırdı. (Demirci, 2020: 102). Ortaokullarda din dersleri zorunlu hale getirildi. (Zariç, 2017: 78; Manaz, 2010: 225). Tarikat ve tekke yasaklarını gevşetti. Bu dönemde İslami semboller ve bayramlar kullanılmaya başlandı (Mardin, 2011, s. 72; Zariç, 2017, s. 86).

7-KIBRIS TÜRK KURUMLARI FEDERASYONU İCRA ORGANI VE KIBRIS MİLLÎ TÜRK BİRLİĞİ İDARE HEY'ETİ ÜYELERİ TARAFINDAN YAPILAN ELEŞTİRİLER

30 Nisan 1951'de Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu İcra Organı ve Kıbrıs Millî Türk Birliği İdare Hey'eti Üyeleri tarafından Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a gönderilen

raporda; Yakup Celal Menzilioğlu'nun yaptığı faaliyetler önceki müftülerin faaliyetleriyle karşılaştırılarak eleştirilmekte ve Kıbrıs Türkleri arasında birlik ve beraberliği bozmaya çalıştığı ifade edilmekteydi. Raporda, şu hususlara dikkat çekilmekteydi: "...*Pek muhterem Başkan; Biz Kıbrıs Türk Cemiyetleri mümessilleri Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye karşı olan bağlılığını bir kez daha teyit eyeriz. Ve aşağıdaki konuyu yüksek huzurunuzda arz etmek üzere müsaadenizi istirham eyeriz: Son nüfus sayımına göre Kıbrıs'ta 85 binden fazla Türk vardır ki bu miktar umum nüfusun beşte birine muadildir. Geri kalan beşte dört esas itibarı ile Rumlardan müteşekkil ise de bunların arasında Ermeni, Marunî ve İngiliz olmak üzere toplam 10 bin kadar yabancı vardır. Kıbrıs'ın altı kaza merkezinde Türkler Rumlarla karışık olarak sakindirler. Adanın merkezi olan Lefkoşa'nın nüfusunun üçte biri Türk'tür. Adada takriben 650 köy vardır. Bunların 427'si tamamı ile Rum köyü, 3'ü Marunî köyüdür. Geri kalan 220 köyün yarısı tamamı ile Türk köyüdür ve diğer yarısında Türklerle Rumlar karışık olarak sakindirler. Kıbrıs Türklerinin lisanî halis Türkçedir ve İç İlin cenubunda konuşulan lehçeye pek yakındır. Türklerin umumu Müslüman'dırlar. Osmanlı İdaresinin ihmali yüzünden İngiliz işgalinden kısa bir müddet sonra Rum Papazları ana dilleri Rumca olan bir kaç köyün Türklerini Hıristiyan etmeğe muvaffak olmuşlarsa da o tarihten sonra Rum Papazları ve tam teşkilâtli Misyoner cemiyetleri bile Kıbrıs Türklerinin Müslümanlığa olan bağlılığını sarsamamışlardır"* (BCA, 534/37381-150276-35).

Kıbrıs Türkleri'nin dinî ve kültürel değişimleri de ele alınarak değerlendirilmekte, modernizmin etkisi ve uzun süreli yabancı yönetim altında yaşamının etkisiyle Kıbrıs Türklerinin dinî reforma doğru ilerlemiş bir topluluk olduğu ifade edilmekteydi. Kıbrıs Türkleri Atatürk'ün inkılâplarını isteyerek kabul ettikleri dile getirilmekteydi. Ayrıca geleneksel giysiler artık "*tarih olmuş*" durumda ve Türk harfleriyle eğitim verilen okullar da yaygınlaştığı da vurgulanıyordu: "...*Her yerde olduğu gibi şurada burada dinî sebeplerden başka esbap tahtında olarak ferdî tenessürler vukua gelmiş ise de bunların sayısı aynı esbap tahtında Müslüman dinine girmiş olan Hıristiyanlardan fazla değildir. Bununla beraber Kıbrıs Türkleri bir taraftan Cemaleddin Efganî ve Şeyh Mehmed Abdu gibi müçtehitlerin İslâm âleminde açmış oldukları modernizmin ve diğer taraftan uzun müddet ecnebi idaresinde yaşamış olmanın tesiri altında olarak dinî reforma doğru yürümüş bir cemaattir. İşte bütün bu sebepler dolayısıyla hurufattan ve hatta içtihat kapısının arkasından gelen ve her günkü hayata engel olan teferruattan insiyakî bir surette ayrılmış oldukları için Atatürk inkılâbını ta iptidadan çarçabuk almışlar ve benimsemişlerdir. Şurası da kayda şayandır ki Kıbrıs Türkleri bu inkılâpları hiçbir cebir ve tazyik görmeksizin ve hatta bazı mahfillerin pasif mümanaatına rağmen isteyerek ve seve seve kabul etmişlerdir. Çarşaf ve fes Kıbrıs ufkunda tarihe karışmak üzeredir. Yazılmamış bir kanunla teaddüd-ü zevcatı kendi kendimize menettik. Bir çeyrek asırdan beri okullarımızda tedrisat yeni Türk harfleri ile yapılmaktadır. Mahalli Hükümetin Medeni Miras Kanunu beş seneden beri Türklere de teşmil edilmiştir. Yine Türk halkının arzusuna dayanarak Mahallî Hükümet Türklere mahsus olmak üzere medenî bir Aile Kanunu vaaz eylemiştir. Bu kanun da pek yakında yürürlüğe girmek üzeredir"* (BCA, 534/37381-150276-35).

Türk İşleri Komisyonu adı verilen ve Türklerden oluşan bir komisyonun faaliyetleri anlatılmaktadır. Komisyon, Müslümanların aile hukukunun Türkiye Kanunu Medenisi'nden alınmasını ve Kıbrıs müftüsünün halk tarafından seçilmesini tavsiye etmiştir. Ancak yerel hükümet, müftü seçim mekanizmasının hazır olmadığı gerekçesiyle 3 yıllık bir süre için müftünün Türkiye'den getirilmesini tercih etmiştir. Türk Hükümeti,

Kıbrıs Hükûmetinin başvurusu üzerine Yakup Celâl Menzilioğlu'nun Kıbrıs Müftülüğünü yapmasına onay vermiştir. Ancak, modernizme adapte olmuş Kıbrıs Türklerinin müftülüğü, diğer Müslüman ülkelerin müftülükleriyle kıyaslanamayacağı da vurgulanmıştı. Yerli müftüler, modern akımlara ayak uydurmuş ve Atatürk inkılâbına pasif veya bazen aktif olarak katıldıkları dile getiriliyordu. Ne yazık ki, Yakup Celâl, yerli halkın zihniyetine saygı göstermemiş ve halkı hayal kırıklığına uğrattığı ileri sürülmüştü (BCA, 534/37381-150276-35).

Türk İşleri Komisyonu adı verilen ve Türklerden oluşan bir komisyonun faaliyetlerine de yer verilmekteydi. Komisyon, Müslümanların aile hukukunun Türkiye Kanunu Medenisi'nden alınmasını ve Kıbrıs Müftüsünün halk tarafından seçilmesini tavsiye etmişti. Ancak yerel hükûmet, müftü seçim mekanizmasının hazır olmadığı gerekçesiyle 3 yıllık bir süre için müftünün Türkiye'den getirilmesini tercih ediyordu. Türk Hükûmeti, Kıbrıs Hükûmetinin başvurusu üzerine Yakup Celâl Menzilioğlu'nun Kıbrıs Müftülüğünü yapmasına onay vermişti (BCA, 534/37381-150276-35).

Açıklamanın devamında, şu eleştiri ile rapor sonlandırılıyordu: "...Şurası da kayda sayandır ki bu Zat, yalnız şunu bunu tekfir etmekle kalmamış, bu hareketini dinî bir mücadele şekline sokarak cami kürsülerinde verdiği vaizler ve ötede beride yaptığı konuşmalarla birlik ve beraberliğe şiddetle muhtaç bulunan halkımızı dinli ve dinsiz diye iki fırkaya ayırmıştır. Dinî telkinlerin modernizme uyması için bittabi Mahalli Hükümetin herhangi bir müdahalede bulunmasına intizar olunamaz. Binaenaleyh, din, dil ve kültür bağları ile Türkiye'ye bağlı olan Kıbrıs Türkleri düşmüş oldukları bu fetretten kurtulmak için gözlerini yine Türkiye'ye çevirmişler, oradan gelecek bir işaretle bu müşkül durumdan halas bulacaklarına inanmışlar ve bu inancın bir an evvel gerçekleşmesine tehalükle intizar etmektedirler. Bu vesile ile Türkiye için refah, saadet ve Ekselansınız için sıhhat ve uzun ömürler dileriz" (BCA, 534/37381-150276-35). Bu değerlendirme dinî ve toplumsal konuları ele almakta ve bir liderin eylemlerinin sonuçları tartışılmaktaydı. Dinî bir mücadele şeklindeki faaliyetlerin toplumda nasıl yankı bulduğu ve Kıbrıs Türklerinin umutlarını Türkiye'ye bağladığı vurgulanmaktaydı. Aynı zamanda modernizmle uyumlu dinî telkinlerin önemi belirtilmekte ve bir kişinin dinî konularda yaptığı eylemler ve bu eylemlerin toplum üzerindeki etkilerini anlatılmaktaydı.

Bahsi geçen konu Diyanet İşleri Başkanı'nın nezdinde değerlendirildi ve şu aşamalardan sonra gerekenin yapılabileceği ifade ediliyordu: Öncelikle Kıbrıs Türkleri arasında huzursuzluğa neden olan Yakup Celal Menzilioğlu ile görüşülecek ve kendisine gerekli telkinlerde bulunulacaktı. Eğer bu etkili olmazsa kendisinin değiştirilmesinin Diyanet İşleri Başkanlığı için bir zorunluluk olacağı belirtilmekteydi. Sonraki süreçte önceki müftü yerine yenisi atanacaktı (BCA, 534/37381-150276-40).

8- BASINA YANSIYANLAR VE MENZİLCİOĞLU'NUN GÖREVDEN ALINMA NEDENLERİ

8 Mayıs 1951 tarihli *Halkın Sesi* gazetesinde: "Müftünün geri çağırılması istendi" başlıklı haber yazısında; Kıbrıs Milli Türk Birliğinin, Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a bir dilekçe göndererek, Kıbrıs'a müftü olarak gönderilmiş olan Yakup Celal Menzilioğlu'nun cemaat arasında hoşnutsuzluğa neden olduğundan geri çağırılmasını istediği bildirilmekteydi. Müftünün taassubu Türk Birliği tarafından Türkiye Cumhuriyeti Kıbrıs Konsolosuna da protesto edilmişti (*Halkın Sesi*, 8 Mayıs 1951: 1).

Kıbrıs'ın Türkiye'ye bağlanmasına katkıda bulunmak amacıyla çıkarılan *Memleket* gazetesinde yayımlanan: “*Müddeiumüminin Dikkat Nazarına*” başlıklı haber yazısında Müftü Menzilioğlu'na iftira atıldığı ve özellikle de *Halkın Sesi* ve *Hür Söz* gazetelerinin Müftü hakkında halkı yanlış bilgilendirdiği ifade edilmekteydi. Bu gazetelerin, Kıbrıs Türk cemaati arasında fitne yaratmak ve İngiliz yönetimine karşı huzursuzluk çıkarmak istedikleri iddia edilmektedir. Haber yazısında, Kıbrıs Müftüsü, Menemen Olayı'ndaki şeyhle kıyaslayarak, onun da bir irticacı olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca Kıbrıs'ta laik ve modern bir yönetimin istendiği, Kıbrıs Başsavcılığından da bu gazetelere gerekli uyarılarda bulunmasının istendiği belirtilmekteydi. Ayrıca Kıbrıs Türk cemaatinin İngiliz yönetimine bağlılığı ve yasalara saygılı olduğu dile getirilmektedir (Turan, 2013, s. 149-150; *Memleket*, 14 Mayıs 1951, s. 1).

25 Mayıs 1951 tarihli *Halkın Sesi* gazetesinde, Dr. M. Fazıl Küçük tarafından yayımlanan: “*Kıbrıs Müftüsü Ve Yeni Aile Kanunumuz*” başlıklı köşe yazısında; müftünün siyasete karıştığını, Atatürk ve yeni aile kanununa hakaret ettiğini, Kıbrıs Türklerinin taleplerini reddettiğini, yobaz ve gerici olduğunu, Atatürk'ün yaptığı devrimleri anlamadığını ve Türk milletinin sevgisini kaybettiğini iddia ediyordu. Fazıl Küçük, Atatürk'e ve Türkiye'ye olan bağlılığını ve hayranlığını da vurgulayarak Atatürk'ün büyük başarılarını şu ifadelerle vurguluyordu: “...Adaletin kapıları ona açıktır. Müftü, Şeyh Nazim'in, birkaç yobazın ve mevkii peşinde koşanların oyununa geldi. Memleketin değerli adamlarına, halkın sevgi ve itimadını kazananlara yüz çevirdi. Çünkü onlar burasının Mısır çöllерinin vahşi kabileleri kadar bilgisiz ve cahil olduğunu sandılar. Müftü, bunlara inandı ve içini döktü. Büyük Atatürk'e dil uzattı. Oysa Atatürk, bizler gibi, millî değerlere sahip çıkan, kendi halinde yaşayan milyonlara hayat ve can verdi. Biz, onu seviyoruz. Büyük Türkiye'ye bağlıyız. Oradaki kardeşlerimizin her gün yaptığı yeniliklere seve seve ayak uyduruyoruz. Çünkü biliyoruz ki, uygarlık yolunda başarı, yenileşmeye bağlıdır” (*Halkın Sesi*, 25 Mayıs 1951, s. 1)

27 Mayıs tarihli aynı gazetede: “*Halk reyi ile müftü seçimine mani olan kendi tayin ettiği Bay Menzilioğlunun icraatından mesuldür*” başlıklı haber yazısı dikkate değerdii. Bu yazıda, konu farklı bir açıdan değerlendirilmekteydi. Kıbrıs Müftüsü'nün son vaazında Vali Ekselansın kendisine “*gittiğin yola devam et arkanda büyük güç var*” söylediği ifade edilmekteydi. Kıbrıs Müftüsü Menzilioğlu'nun son vaazında Ekselâns Vali'nin kendisine söylediği iddia edilen bu sözün doğru olup olmadığı sorgulanıyordu. Menzilioğlu'nun modernizme karşı olduğu, kendi taraftarlarını inkılapçı ve yeni fikirli kişilere karşı “*tedip*” etmeye çağırıldığı ve bunun da dayak atmak anlamına geldiği şöyle vurgulanmaktaydı: “...Bir an düşünecek olursak tedibe fiilinin nasıl icra edileceği noktası zihinlerde endişe yaratabilir. Bizim tefsirimiz şudur ki bay müftünün tavsiye eylediği tedip fiili dayak atmakla olabilir. Uzun lâfın kısası: Bay müftü; neşretmeğe çalıştığı taassup ve gerilik fikirlerine uymayanlara dayak atılmasını tavsiye etmektedir. İşin aslı budur. Bizce bay müftü tedip ediniz demekle modernizm taraftarlarının dövülmesini ileri sürmüştür. Bu çok tahrikle de bay müftü memleketin asayişini, nizam ve sükûnunu bozmağa yeltenmektedir. Pek tabiidir ki tedip fiilini icra edecek olanlar şurada burada din mevzuundaki münakaşaları dayaklı, tokatlı, kavgalı hallere kadar götürebilecek durumdadırlar” (*Halkın Sesi*, 27 Mayıs 1951, s. 1)

Kıbrıs Türk Cemaatinin Menzilioğlu'nun sözlerini ve eylemlerini reddettiği, İngiliz Vali'nin de onun yolunu onaylamadığı da yazıda belirtiliyordu. Menzilioğlu'nun vaazlarıyla asayiş, nizamı ve sükûnu bozmaya çalıştığı, modernizm yanlılarına karşı

şiddet uygulanmasını önerdiği ve bunun da Kıbrıs Türklerinin çıkarlarına aykırı olduğu ifade edilmekteydi. Haberde, Kıbrıs Hükûmetinden bu konuda bir açıklama yapılması ve Ekselâns Vali'nin gerçekten ne söylediğinin ortaya çıkarılması istenmekteydi. Yazının sonunda Cumhuriyet savcılarında bu konu ile ilgili bir görev düştüğü belirtilmekte, din taassubu ile cehaletin birleşerek her türlü kötülüğün yapılabileceği ifade edilmekteydi (*Halkın Sesi*, 27 Mayıs 1951, s. 1)

31 Mayıs tarihli yine aynı gazetede Ali Rıza Hilmi'nin "*Müftü Efendiye açık Mektup*" adlı makalesi yaşanan gelişmeleri değerlendirme adına önemliydi. Makalede, Türkiye Cumhuriyeti'nin ezanın Türkçe okunmasına izin verdiğini duyurduğu bir nutuktan bahsedilmekteydi. Kıbrıslı Türklerin de ezanı Türkçe dinlemek istediklerini ve DP Hükümetinden de bu talebi yerine getirmesini beklediklerini ifade ediyordu. Ayrıca, Türkçülük akımının önde gelen isimlerinden Ziya Gökalp'ın "*Vatan*" adlı şiirinden bir bölümü alıntı yaparak, Türk vatanının Türkçe'nin hâkim olduğu bir ülke olduğunu şu dizelerle vurguluyordu:

"Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur,

Köylü anlar manasını namazdaki duanın...

Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur,

Küçük büyük herkes bilir emrini Huda'nın...

Ey Türkoğlu; işte senin orasıdır vatanın!" (*Halkın Sesi*, 31 Mayıs 1951, s. 1)

21 Haziran tarihli *Hür Söz* gazetesinde ise Ahmet C. Gazioğlu tarafından kaleme alınan "*Geldiği Gibi*" başlıklı köşe yazısında; Yakup Celal Menzilioğlu'nun Kıbrıs'a geldiği ilk günden beri vaazlarında hep Arapçadan bahsettiği, camiye gelenlerin sokakta da dâhil olmak üzere başlarında bir takke bulundurmaları gerektiğini tavsiye ettiği belirtilmekteydi. Devamında kendisi tarafından şu eleştiride bulunuluyordu. "...yani evirmiş çevirmiş ağızındaki baklayı ve nihayet dayanamamış Atatürk'e alenen hücumu geçmiş. 'Atatürk kâfirlerin başıdır' demiş. Bu haberi *Hürriyet*'te Hikmet Bil'in bu mevzudaki bir makalesinde okudum. Eğer bu bir hakikatse Kıbrıs Türkleri Ata'nın şahsiyetine dokunacak tek söz sarf edene nasıl muamele edeceğini iyi bilirler. Bu 'zevk soft' (*Hikmet Bil*'in tabiriyle pıhtıyı pırtıyı toplamaya baksın şöyle Şam taraflarına giderse belki kendini dinleyecek şalvarlılar bulabilir. Her horoz kendi çöplüğünde öter derler. Müftü efendi emin olsun, Kıbrıs onun çöplüğü değildir. başka yerde ötmeye baksın. Haydi güle güle..." (*Hür Söz*, 21 Haziran 1951, s. 2,4)

Kıbrıs Müftüsü Yakup Celal Menzilioğlu'nun hareketlerine karşı Ada'nın aydın kesiminde ortaya çıkan hoşnutsuzluk, gün geçtikçe artmaktaydı. *Halkın Sesi* ile *Hür Söz* gazeteleri, Müftü'nün vaaz ve nasihatlerinden bahsederek kendisinin "*mürteci*" fikir ve akidelere sahip olduğunu vurgularken ve *İstiklal* ile *Memleket* gazeteleri Müftü'nün hareketlerini savunmaktaydı.

Gazetelerin Müftü'den şikâyetçi olmalarında etkili olan nedenler şunlardı:

"1- Türkiye'de Arapça ezan okunmasına müsaade edilmesine mukabil burada ezanın Türkçe okunmasının yasak edilmesi.

2- Kadınların kısa kullu elbise giymelerine dinen müsaade edilmemesi telkini.

3- *Kendi fikir ve akidelerine hürmet etmeyenlerin ve bilhassa Halkın Sesi ile Hür Söz gazetesi yazarlarının dini bilgisizliklerinden her yerde ve camilerde bahsetmesi ve hatta bu gazetelerin okunmamasını tavsiye etmesi.*

4- *Atatürk devrinde din serbestisinin olmadığı ve buna mukabil Demokrat Parti Millet Vekillerinin, seçimden evvel dinin memlekette kuvvetlendirileceğini vaat ettikleri ve bunu DP Hükümeti'nin yapacağını yanlış tefsirlerle halka her yerde yayması.*

5- *Namaza gelen halktan bazılarının mendil koyanlara, ceplerinde birer beyaz takke ile camie gelmelerinin tavsiye edilmesi.*

6- *Kıbrıs halkını, dinli-dinsiz gibi iki kısma ayırmayı intaç eden yersiz sözlerin söylenmesi.*

7- *Dinsizlikle itham edilen bazı münevverler aleyhindeki tavsiyelerin, cahil halkın bazıları nazarında çok ehemmiyet kesp ederek vahim hadiseler tevhit edebileceği” (BCA, 534/37381-150276-42).*

Konu ile ilgili olarak Kıbrıs Türk Kurumları Federasyon Başkanı Fadıl N. Korkut tarafından 19 Mayıs 1951'de Ankara'da bulunan Kıbrıs Türk Kültür Derneği Başkanlığına bir yazı gönderildi. Yazıda; Kıbrıs Müftülüğüne Yakup Celâl Menzilioğlu adında bir kişinin atandığı, Kıbrıs Türklerinin 20 yıldan beri boş kalan bu makamdan büyük hizmetler beklerken bu tayin dolayısıyla yeni ve “*tahammülsüz bir felaket*” karşısında kaldıkları ve iyi bir şeriat bilgini olabilen Menzilioğlu'nun Kıbrıs Türkleri gibi inkılâbı kabul etmiş bir milletin başında bulunabilecek bir nitelikte olmadığı şöyle ifade edilmekteydi: “...*Memlekete gelir gelmez vazifesine ilk iş olarak Türkçe ezanı menetmekle başlamıştır. Türkiyemizde halka ezanı dilediği lisanda okumakta serbest bırakılmış olduğu gibi burada da halkın serbest bırakılması kendisine halisane ihtar edildiği halde bu işe muannidane sarıldı ve bu suretle gelir ayak halkı Türkçe ve Arapça ezan taraftarları diye ikiye ayırdı. Bunu müteakip her fırsatta Kıbrıs Türklerinin seve seve kabul edip hazmetmiş oldukları ictimai inkilablardan tutunuz da bura halkının çoktan unutmış oldukları ve her günkü hayata engel olan fetvaları canlandırarak yabancı bir idarede ve yabancı bir çoğunluk ortasında yaşamaya mecbur olan halkımızı orta Çağ zihniyetine döndürmeği kendisine vazife edindi. Çoktan beri asri kıyafete girmiş olan kadınlarımızı çarşaf giymeğe teşvik ediyor. Camiye giden insanları takke giymeğe davet ediyor. Kıbrıs'a daha önce gelip de medeni kanunun yürürlüğe girmesine mani olamadığından dolayı alenen teessüfünü beyan etti. Aynı zamanda her gittiği yerde Atatürk'e ve Atatürk inkılâplarına karşı ulu orta sözler sarf etmek cür'etini gösterdi. Bu cüret Atatürk inkılâbını seve seve kabul etmiş olan halkımızı heyecana getirdi. Müftü bu heyecan karşısında hiç olmazsa icma ümmete karşı sükût etmeği bile göze alamadı ve kendi telkinleri aleyhinde bulunan kimseleri kâfir, dinsiz ve mülhit adlarıyla aforoz etti ve camide toplayabildiği beş on saf dindarı, dinsiz tesmiye ettiği Müslüman kardeşleri aleyhine harekette bulunmaya teşvik etti” (BCA, 534/37381-150276-33).*

Kırk yıldan fazla bir süredir müftülük makamını dolduran yerli ulema, bazen pasif bazen de aktif olarak inkılâplara ve halkın düşüncelerine yardım etmişlerdi. Ancak mevcut müftünün gösterdiği çaba, halkı hayal kırıklığına uğratmıştı. Aynı zamanda müftülük makamının itibarını koruma konusunda da başarısız olmuş, haklı veya haksız sebeplerle kürsüde ve hatta sokakta muhaliflere ağız dolusu küfürler savurmuştu. Tüm bu nedenlerle, kendisine uygun bir çevre bulamamış ve içinde sıkışmış bir durumda yaşamakta yerli yersiz sözleriyle ve hareketleriyle gittiği yerlerde de taarruz görmekteydi.

Menzilcioğlu, Limasol'a ve oradan Baf'a gideceğini belirttiği halde Limasol halkının kendisini alenen tenkit edeceklerini ve yol üstündeki köyler halkının köylerini terk ettikleri haberini aldığı için bu seyahatini ertelemek zorunda kalmıştı. Kendi kendisini düşürmüş olduğu kötü durum karşısında ne yapacağını şaşırmış ve çareyi mahalli hükûmete halk aleyhine jurnal vermekte bulmuş ve yazdığı jurnallerle mahalli hükûmeti tedirgin etmekten geri durmadığı ifade edilmektedir (BCA, 534/37381-150276-33).

Kısacası Kıbrıs için herhangi bir fayda sağlamayan bu kişi, burada kaldıkça zaten dağınık ve hassas olan cemaat için ciddi bir tehlike oluşturuyordu. Ancak vazifesine son verilmesi, için doğrudan hükûmetten talep edilemezdi. Bu nedenle Kıbrıs Türklerinin şu anki zor durumdan kurtulması amacıyla bu kişinin geri çağırılması için Kıbrıs Konsolosluğu aracılığıyla Cumhurbaşkanı'na bir dilekçe gönderilmişti (BCA, 534/37381-150276-33).

15 Mayıs 1951 tarihli Halkın Sesi gazetesinde yayımlanan “*Müftü meselesi Kıbrıs Türklüğünü haklı olarak endişeye düşürmektedir*” başlıklı haberde konu değerlendirilmekteydi. Haberde; Müftü Menzilcioğlu Kıbrıs'ta millî hisler ile millî ve dinî akideleri getirmesi beklenirken Kıbrıs Türklüğünün candan bağlı olduğu Türk inkılâbına dil uzatmakla işe başladığına dikkat çekilmekteydi. Halkı birdenbire kendinden soğuttu, vaaz ve nasihat edecek diye çıktığı gün kürsüsünden Kıbrıs Türklerini dinsizler ve dindarlar diye hayali sınıflara ayırdı. Dindarları “*mülhid*” addettiği münevver sınıf aleyhine kışkırtarak adada hiç görülmemiş bir ayrılık ve gerilik cereyanı açmıştı. Durum kısaca şöyle değerlendiriliyordu: “...*Türkiye'den bir din mümessili olarak gönderilen Menzilcioğlunu bağrımıza basmaya hazırlanırken, karşımızda Atatürk'ün aziz hatırasına hizmet etmeyen inkılâptan sonra inzivaya çekildim diye böbürlenlen dinimden fedakârlık edemem diyerek Atatürk'ün inkılâbının esaslarına kıymet vermeyen ve bütün dinimizi ve dinine bağlı olduğu kadar milliyetine de bağlı kalmış olan Kıbrıs Türklüğüne Arapça ezan okunmazsa namaz caiz olmaz diyerek en büyük hakareti yapan bir şahıs bulduk*”. (Halkın Sesi, 15 Mayıs 1951: 1). *Hür Söz* gazetesi ise Müftü Yakup Celal Menzilcioğlu'nun üç yıllık bir sözleşmeyle gelip buradaki insanları birbirine düşürdüğünü: “*dağdan gelerek bağdakini kovmaya*” çalıştığını belirten bir haber yazısına yer veriyordu (*Hür Söz*, 5 Mayıs 1951, s. 1).

Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü tarafından Başbakanlığa 1 Kasım 1951'de gönderilen resmi yazıda da konuya müdahil olunamayacağı ve muhatabın Kıbrıs İngiliz İdaresi olduğu ifade edilmektedir: “*Yüksek malumları bulunduğu veçhile Yakup Celâl Menzilcioğlu'nun Kıbrıs Müftülüğüne tayininde Hükümetimizin dahli, sadece mezkûr makam için Türkiye'de bir namzed bulunması hususunda İngiltere Hükümetinin bizden rica ettiği müzaheretin yapılmasından ibaret kalmıştır. Kendisinin bu makamda vazife almasına müteallik 24 Kasım 1950 tarihli Bakanlar Kurulu kararı, bir vatandaşımızın yabancı Devlet hizmetine girmesi için böyle bir kararın ittihazı lüzumunu derpiş eden mevzuatımızın hükümlerini yerine getirmek amacıyla ittihaz olunmuştur. Kıbrıs Müftülüğü tamamen Kıbrıs İngiliz İdaresine bağlı bulunmaktadır. Bu sebeple Menzilcioğlu'nun 15 Ağustos 1951 tarihinde oraya verdiği anlaşılan istifanamesi üzerinde gereken muameleyi yapacak Makam Kıbrıs Valiliğidir. Binaenaleyh 25 Ağustos 1951 tarihli 3452-6/2840 sayılı işarlarına merbuten gelip ilişkide iadeten takdim kılınan dilekçe mumaleyhin işbu istifasından Hükümetimizi de haberdar etmeye matuf bir mektup mahiyetinde olup üzerinde Hükümetimizce yapılacak bir muamele olmadığı düşüncesinde bulunduğumu derin saygılarımla arz ederim*” (BCA, 534/37381-150276-

62). Kıbrıs Müftüsü Yakup Celâl Menzilioğlu'nun atanması ve görevden alınmasına ilişkin karar, yabancı devlet hizmetine giriş için gerekli mevzuat hükümlerini yerine getirmek amacıyla alınmıştı. Kıbrıs Müftülüğü, tamamen Kıbrıs İngiliz İdaresine bağlı olduğu için istifanın işleme konulması Kıbrıs Valiliği tarafından yapılacaktı. Bu konuda Türk Hükûmetinin herhangi bir işlem yapmadığı belirtiliyordu (BCA, 534/37381-150276-62).

Yaşanan gelişmeler sonucunda Yakup Celal Menzilioğlu, 23 Ağustos 1951'de istifa etti. (Nesim, 1987: 294; Ocak, 2006: 58). Hazırlanan raporda; Menzilioğlu'nun toplumu iç politikaya sürüklediği ve yerli politikacılarla geçinemediği için istifa ettiği belirtilmekteydi. (Gazioğlu, 1996: 420). İstifası, Müstemleke Hükûmeti tarafından 1 Eylül 1951'de yürürlüğe kondu. Ankara'ya dönen Menzilioğlu, Kıbrıs Türklerinin büyük bir kısmının kendisini tanımaması nedeniyle istifasını sunmuş olduğunu ifade etti. *Halkın Sesi* gazetesi Ada Türkleri için yeni bir müftü atanması konusunda Türk nüfusun görüşünün alınması gerektiğini savunmaktaydı. Bu gazete, adadaki Türklerin dinî liderlik konusunda Yakup Celal Menzilioğlu'nun “*sipariş üzerine*” atandığını ileri sürmekteydi. Kendisinin bu görev için uygun olmadığını ve Hükûmet tarafından halka dayatıldığını vurguluyordu. Hükûmetin seçimine dayanan bu görevlendirme sonucunda Müftü; Türkiye'deki reformlara, Mustafa Kemal Atatürk'ün anısına ve Kıbrıs'taki Türk reformistlerine saldırmıştı. Hükûmet, Müftü konusunda yanlış bir politika izlemişti. Bu nedenle seçim yapılmadan atanan herhangi bir kişi de aynı sonuca neden olacaktı (BCA, 534/37381-150276-9). Menzilioğlu'ndan sonra yerine Kıbrıs'a 1953'te Mehmet Dana atandı (https://isamveri.org/pdfdrq/D255176/TY/TY_TURKI.pdf/ E.T: 25.04.2024).

SONUÇ

Yakup Celal Menzilioğlu, Kıbrıs Müftüsü olarak görev yaptığı süre boyunca hem Türklerle hem de Rumlarla çeşitli sorunlar yaşadı. Türklerle olan sorunları, onun Türkçe ezan ve Atatürk inkılâplarına karşı tutumundan kaynaklanıyordu. Menzilioğlu, Türkçe ezanın dinen caiz olmadığını savunuyor ve Arapça ezan okunmasını istiyordu. Ayrıca, Atatürk'ün yaptığı devrimleri olumsuz bir şekilde eleştiriyor ve kadınların çarşaf giymesi gerektiğini ifade ediyordu.

15 Haziran 1950 tarihli İngiltere Büyükelçiliği muhtırasında, Kıbrıs Adası'nın Türk cemaati tarafından dile getirilen talepleri ele almak amacıyla Ada Hükûmeti'nin Müftülük görevini yeniden canlandırmayı düşündüğü ifade edilmekteydi. Ancak, Ada'da bu görev için uygun bir adayın bulunmadığı belirtilmişti. Bu nedenle, Türk Hükûmetinin onayı alınması şartıyla, Ada Hükûmeti, İngiltere Büyükelçiliği aracılığıyla Türkiye'de bir aday aramak isteğini dile getirmişti. Dini liderlik konusu Kıbrıs Türkleri için son derece önemlidir. İngilizler, geçmişte Kıbrıs'taki Türk Cemaatini ihmal etmişken şimdi Rumların iddiaları karşısında bu Cemaati bir “*karşı denge*” olarak kullanmak istemektedirler. Bu nedenle bir müftü atanması, cemaatin uzun süredir dile getirdiği isteği karşılamak anlamına gelmekteydi.

Dışişleri Bakanlığında Diyanet İşleri Başkanlığına 3 Temmuz 1950'de gönderilen bir yazıda, Kıbrıs'ta daha önce var olan ancak kapatılan Müftülük Makamı'nın yeniden faaliyete geçirilmesi gerektiği belirtilmekteydi. Müftünün ilk vazifesi, Kıbrıs'ta İslâm din varlığını tekrar ihya etmek olacak ve gerek mahalli gerekse uluslararası her türlü siyasi faaliyetten içtinap etmek de aynı derecede tayininin ilk şartı olacaktı. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü tarafından Başbakanlığa 1 Kasım 1951'de gönderilen resmî yazıda da konuya müdahil olunamayacağı ve muhatabın Kıbrıs İngiliz İdaresi olduğu ifade

edilmekteydi. Yaşanan gelişmeler sonucunda Yakup Celal Menzilioğlu Ağustos 1951'de istifa etti.

Kıbrıs Müftülüğü konusu Ada'daki İslam din varlığının ihya edilmesi için önemli bir rol oynamıştır. Bu çalışma, Kıbrıs'ta müftülük görevinin karmaşık ve çok yönlü bir konu olduğunu vurgulamaktadır. Gelecekteki araştırmalar, bu konunun daha derinlemesine incelenmesine katkı sağlayabilir.

Etik Beyan

“Kıbrıs'ta İnkılaplara Muhalif Bir Müftü: Yakup Celal Menzilioğlu'nun Atanması, İstifası ve Başkonsolos Burhan Ban'ın Konuyla İlgili Raporu” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kurulları Yayın Etiği Komitesinin (Committee on Publication Ethics-COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares that they have no competing interest.

Financial Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

ARŞİV

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA):

534/37381-150276-9

534/37381-150276-12

534/37381-150276-33

534/37381-150276-35

534/37381-150276-40

534/37381-150276-44

534/37381-150276-58

534/37381-150276-62

534/37381-150276-67

534/37381-150276-70

534/37381-150276-76

534/37381-150276-78

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arşivi, Dârülfünûn Ulûm-ı Şer‘iyye Şu‘besi Atık Künye Defteri, nr. 109.

GAZETELER

“Kıbrıslı Türklere Yeniden Müftü Atanacak Müftü Türkiye'den Gelecek Atama Şartı Siyaset Olmaması”. Cyprus Mail, 5 Temmuz 1950.

“Müftülük Seçimle olmayacaktır. Bu maksat için Ankara’da temaslar yapılıyor”, İstiklal, 5 Temmuz 1950.

“Adadaki İmam ve Müezzinlere Tamimi”. İstiklal, 18 Nisan 1951

“Müddeiumumînin Dikkat Nazarına”, Memleket, 14 Mayıs 1951.

M. Fazıl Küçük, “Kıbrıs Müftüsü Ve Yeni Aile Kanunumuz”, Halkın Sesi, 25 Mayıs 1951.

“Halk reyi ile müftü seçimine mani olan kendi tayin ettiği Bay Menzilioğlunun icraatından mesuldür”, Halkın Sesi, 27 Mayıs 1951.

Ali Rıza Hilmi, “Müftü Efendiye açık Mektup”, Halkın Sesi, 31 Mayıs 1951.

“Kıbrıs Müftüsünün vecizeleri”. Hür Söz, 5 Mayıs 1951.

“Müftünün geri çağırılması istendi”. Halkın Sesi, 8 Mayıs 1951

Ahmet C. Gazioğlu, “Geldiği Gibi”, Hür Söz, 21 Haziran 1951.

“Bay Menzilioğlu'nun İstifası Hükümet Tarafından Kabul Edildi”, Halkın Sesi, 29 Ağustos, 1951.

ARAŞTIRMA ESERLER

Kitaplar ve Makaleler

Agun, H. (1997). *Demokrat Parti iktidarının Kıbrıs politikası (1950-1960)*. Ankara: Demokratlar Kulübü.

Aksaygın, Ö. (2015). *İstiklal Gazetesi'nde 1949-1952 yılları arasında yayımlanan siyasi yazılar* (Yüksek lisans tezi). Yakındoğu Üniversitesi, Lefkoşa.

An, A. (2006). *Kıbrıslı Türklerin siyasal tarihi (1930-1960): Basının aynasında Kıbrıslı Türklerin unutturulan siyasal geçmişi ve liderlik kavgaları*, Lefkoşa, Kıbrıs

Cazımoğlu, N. (2003). *Necati Özkan'ın İstiklal Gazetesindeki toplumla ilgili yazıları (1952-1954)* (Yüksek lisans tezi). Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.

Çakıcı, D. (2023). İngiliz idaresi döneminde Kıbrıs Türklerinin toplumsal meselelerinin çözümünde Dr. Fazıl Küçük'ün rolü. *Mavi Atlas*, 11(1), 120-139.

Demirci, B. (2020). *Atatürkçülüğün Kemalizm'e ihaneti*. İstanbul: AGATE.

Denktaş, R. R. (1997). *Koloni idaresinde Kıbrıs Türkleri*. İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı.

Gazioğlu, A. C. (1996). *İngiliz yönetiminde Kıbrıs II, 1878-1952: Enosis çemberinde Türkler*. Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi.

Manaz, A. (2010). *Atatürk reformları ve İslam*. İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık.

Mardin, E. (1951). *Huzur dersleri*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

Mardin, Ş. (2011). *Türkiye, İslam ve sekülerizm: Makaleler 5*. İstanbul: İletişim.

Nesim, A. (1987). *Batmayan eğitim güneşlerimiz: Kıbrıs Türk eğitimi hakkında bir araştırma*. Kıbrıs: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ocak, B. (2006). Arapça ezana dönüş ve bunun Kıbrıs Türk basını'ndaki yankıları. *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, 12(31), 39-69.

Oktay, S., & Varlı, A. (2010). Türkiye'de 1950-1954 döneminde Demokrat Parti'nin tarım politikaları. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 38(1), 1-22.

Turan, O. (2013). *Tarihten günümüze Türk basını (1879-2009)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Türk, İ. (2020). İngiliz idaresi Kıbrıs'ında bir Osmanlı âlimi: Hürremzâde Mehmet Hakkı Efendi ve eserleri. *Kisbu İlahiyat Dergisi*, 1(3), 79-94.

Zahariadis, K., & Alp, Y. (1979). *Kıbrıs*. İstanbul: Birikim Yayınları.

Zariç, S. (2017). *Türkiye'de laiklik ve AK Parti'nin laiklik anlayışı*. İstanbul: Hiperlink.

https://isamveri.org/pdfdrq/D255176/TY/TY_TURKI.pdf Erişim tarihi: 25.04.2024

<https://www.yeniduzen.com/kibrista-turkce-ezan-ve-nazim-hoca-19-17311yy.htm>